

Srednjeveško pismenstvo

Pismenstvo je pojem za začetke slovenske književnosti v srednjem veku. Zajema vsa ohranjena besedila tega časa, ki jih je zelo malo, poleg tega pa so skoraj vsa cerkvenega značaja. Vsa ta besedila so nastala od 10. Stoletja do začetka 16. Stoletja, okoli leta 1515, in to na Koroškem, Gorenjskem, Dolenjskem in Goriškem.

Pismenstvo je nastajalo v okviru srednjeveške katoliške cerkve na Slovenskem. Od 11. Stoletja naprej je nastajalo nekaj večjih samostanov – v Bistri, Stični, Žicah in drugje – toda vodili so jih tujci, ki so prevladovali tudi med menihi. Ob obredih, ki so jih opravljali v latinščini, so se uporabljale krajše molitve, nagovori in pesmi v slovenskem jeziku; te so večinoma ohranjene ustno. Zapisovali so si jih samo izjemoma, večinoma tuji duhovniki, ki so si s tem pomagali zaradi slabega znanja slovenščine.

Poglavitna dela pismenstva

Poznamo tri skupine zapiskov, ki so nastale v različnih časih in krajih srednjeveških slovenskih dežel;

- **Brižinski spomeniki**
- **Rateški ali Celovski rokopis**
- **Stiški rokopis**
- Černjejski oz. Beneškoslovenski rokopis
- Starogorski rokopis

Najpomembnejše delo pismenstva je PRIDIGA O GREHU IN POKORI. To je zgoščen pregled krščanskega nauka o zgodovini človeškega rodu.

Glavne zvrsti pismenstva;

To so molitev, pridiga in cerkvena pesem. Molitev je ena najstarejših zvrsti književnosti. Ostala je pomembna zvrst slovenske književnosti do srede 18. Stoletja.

Brižinski spomeniki

So najstarejši znani ohranjeni zapis v slovenščini in najstarejši latinični zapis v kateremkoli slovanskem jeziku. Nastali so okoli leta 1000, verjetno na Koroškem. Ohranili so se v mestu Brižinje. Našli naj bi jih v latinskem kodeksu leta 1803. So

zbirka besedil, ki je bila last škofa Abrahama, napisala pa naj bi jih dva nemška duhovnika. Jezik Brižinskih spomenikov je zgodnja slovenščina. Napisani so bili na pergament

Prvi in tretji spomenik sta obrazca splošne spovedi, drugi pa je pridiga z vabilom k pokori.

I. Brižinski spomenik; Po svojem značaju je podoben tretjemu; je prav tako spovedni obrazec, vendar je posebej zanimiv zato, ker njegova prva vrstica pojasnjuje, kako se je govoril. Duhovnik je pozval zbrane vernike, da so ponavljali besede za njim. Zapisan je

II. Brižinski spomenik; Po vsebini je pridiga o grehu in pokori, obsega pa štiri strani. Ni le najstarejša slovenska pridiga, ampak je tudi srednjeveška retorična mojstrovina.

III. Brižinski spomenik; Je tako kot prvi – obrazec splošne spovedi.

Drugi in tretji brižinski spomenik sta zapisana z isto roko, prvi pa je delo drugega pisarja.

Brižinski spomeniki imajo za Slovence predvsem kulturni in jezikovni pomen. So prve priče o razvoju slovenskega jezika.

Rateški ali Celovški rokopis

Je zapis treh osnovnih molitvenih obrazcev – očenaš, zdravamarija in apostolska vera. Rokopis izvira iz Rateč na Gorenjskem. Nastal je v drugi polovici 14. Stoletja, verjetno okoli leta 1380. Zapisal naj bi ga nemški duhovnik. Sedaj ga hranijo v celovškem muzeju.

Molitvi očenaš in apostolska vera sta stari približno enako kot besedila v Brižinskih spomenikih, molitev češčena Marija pa je mlajša, saj je v latinščini nastala šele po letu 1000.

Stiški rokopis

Stiški rokopis, ki ga danes hranijo v ljubljanski Narodni in univerzitetni knjižnici, predstavlja vsa slovenska besedila, ki so nastala leta 1428. Napisan je bil v Stični, vsebuje pa štiri besedila v slovenščini. Starejši del iz okoli leta 1430 vsebuje zapis molitve pred pridigo in molitve Češčena bodi kraljicam drugi del teh zapiskov je nastal okoli leta 1440, sestavljata pa ga prva kitica cerkvene ljudske pesmi »Naš gospud je od smrti vstal« in zapis splošne spovedi. Prvi del je zapisal češki menih, ki je pribežal na Slovensko, drugega pa najbrž domačin, na kar kažejo posebnosti dolenjskega narečja.

V srednjeveških samostanih

S prepisovanjem knjig so se ukvarjali mlajši, pa tudi starejši redovniki in celo redovnice. Prepisovanje v samostanih se je najbolj razcvetelo od 9. – 13. Stol, potem je počasi začelo upadati. Prepisovalcem se ni nikamor mudilo, in so počasi in natančno prepisovali črko za črko. Včasih je en sam človek prepisal celo knjigo in jo še zvezal, kasneje pa se je delo začelo deliti. Eni redovniki so izdelovali pergament, oni so se imenovali pergamentarji, drugi pa so samo pisali, to so bili skriptorji, tretji so samo risali, četrti so samo primerjali prepis z originalom in če je bilo treba, so ga tudi popravljali, peti pa so samo vezali knjige. To je omogočilo da se je umetniška raven knjige še bolj vzdignila. V samostanskih skriptorijih ni bilo kakšnega posebnega plačila, saj so delali za Božji blagoslov. Tako je že od 9. oziroma 10. stoletja imel vsak samostan svoj skriptorij, kjer so menihi prepisovali, krasili in vezali MANUSKRIPTE - rokopise. Knjige so bogato okraševali z raznimi barvnimi podobami. Vse to priča, da so bili srednjeveški prepisovalci izredno potrpežljivi in so imeli tudi mnogo umetniškega okusa.

Pisali so z enakomerno ošiljenim gosjim peresom in v različnih pisavah. Najzahtevnejša dela, ki so jih naročala plemstvo in duhovščina, so izdelali najboljši kaligrafi, medtem ko je bilo krašenje delo iluminatorjev in miniaturistov. Poleg zlatenja inicialk – velikih začetnic, so risali tudi razne cvetlice, podobe ljudi in pokrajine.